

Informacije o stručnom posjetu zadrugama i zadružnim institucijama u južnoj Italiji, Siciliji i Crnoj Gori u organizaciji Hrvatskog poljoprivrednog zadružnog saveza – 27. travnja – 6. svibnja 2007.

Uvodne napomene

Hrvatski poljoprivredni zadružni savez tradicionalno svake godine organizira stručnu ekskurziju s ciljem izučavanja poljoprivredne proizvodnje i organizacije poslovanja u nekoj od država koje pripadaju sustavu poslovanja EU-a.

Ove godine posjetili smo tvrtku Perialisi, zadružni savez Legacoop – Sicilija, vinariju Trefeudi, Institut za mediteransku poljoprivredu u Valenzanu (Bari), Veletržnicu u Palermu, te poljoprivredna imanja na Siciliji i talijanskoj regiji Puglia, Zadružni savez Crne Gore, te 13. jul – Plantaže u Podgorici.

U sastavu naše studijske grupe bili su:

- predstavnici struke iz poljoprivrednih zadruga iz cijele Hrvatske:
  - Mirko Ormuž (predsjednik Hrvatskog poljoprivrednog zadružnog saveza i upravitelj PZ-a Krapina),
  - Anton Matijašević (upravitelj HPZS-a),
  - Anica Kušec (predsjednica NO PZ-a Krapina),
  - Željko Košutić (predsjednik Skupštine PZ-a Krapina),
  - Branko Putarek (direktor PZ-a Ivanec i predsjednik NO HPZS-a),
  - Gordana Marinović (predsjednik Zadružnog saveza Zadarske regije),
  - Marijan Đurišević (komercijalni direktor PZ-a Đurđevac),
  - Dražen Brajdić (upravitelj PZ-a Brod Moravice),
  - Andrija Carić (upravitelj PZ-a Svirče),
  - Branko Žalac (savjetnik u HPZS-u),
  - Zoran Starešina (savjetnik u HPZS-u),
  - Davorin Papeš (stručni suradnik u HPZS-u),
  - Irena Škarpa (stručni suradnik u HSZ-u);

- predstavnici državnih tijela i jedinica lokalne samouprave i samouprave:
  - Đurđa Adlešić (potpredsjednica Hrvatskog sabora i gradonačelnica Bjelovara),
  - Zlatko Barila (zamjenik gradonačelnice Bjelovara),
  - Iličić Vida (zamjenica gradonačelnika Lipika),
  - Branko Putarek (zamjenik gradonačelnika Ivanca);
- predstavnici ostalih državnih tijela i organizacija:
  - Zlatko Salaj (direktor Bjelovarskog sajma),
  - Tihomir Čauš (Bjelovarski sajam),
  - Jasna Matulić (konzultant),
  - Marijan Slunjski (Bjelovarski sajam – marketing);
- predstavnici znanstvenih institucija:
  - prof. dr. Ante Kolega (Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
  - dr. sc. Ljiljana Skočić (ravnateljica Hrvatskog zavoda za vinogradarstvo i vinarstvo);
- predstavnici stručnih institucija:
  - Višnja Šimunović (savjetnik u HZPSS-u),
  - Stanislav Štambuk (savjetnik u HZPSS-u),
  - Janja Jozanović (direktorica GIU-a “Croatiastočar”);
- novinari:
  - Nediljko Jusup (Zadarski list),
  - Nenad Marčina (Zadarski list);
- Bruno Škugor (OPG “Škugor” – proizvođač maslina).

Ponovno se pokazalo da se na ovakvim studijskim putovanjima ostvaruju bitni kontakti potrebni za ostvarenje projektnih ideja, kako u zemlji koja se posjećuje, tako i u samoj grupi. Posjet je imao visoku razinu stručnosti, ali s obzirom na udaljenost, obuhvatio je i kulturne, umjetničke i vjerske sadržaje.

Veliki odaziv eminentnih stručnjaka na studijsko putovanje potvrdio je da ono opravdava svrhu, pa je nakon niza korisnih radionica održanih tijekom puta izražena želja da se s ovakvim metodama edukacije nastavi i sljedećih godina.

Radionice su održali:

1. Mirko Ormuž (Predsjednik Hrvatskog poljoprivrednog zadružnog saveza) – *Uloga zadruga i zadružnih saveza u razvoju poljoprivrede*;
2. prof. dr. Ante Kolega (Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) – *Predstavljanje knjige “Hrvatski misir”*;

3. dr. Ljiljana Skočić – *Informacija o stanju vinarstva u Hrvatskoj s komparativnim pokazateljima*;
4. dipl. ing. Dragutin Mostečak (direktor IMI-ja) – *Zadružni tov stoke za potrebe mesne industrije*;
5. Janja Jozanović (GIU “Croatiastočar”) – *Pripreme za ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju*;

6. Višnja Šimunović i Stanislav Štambuk (savjetnici u HZPSS-u) – *Voćarsko-vinogradarska proizvodnja mediteranskog bazena s komparativnom analizom*;
7. prof. dr. Ante Kolega (Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) – *Marketing poljoprivrednih proizvoda*;
8. Vida Iličić (Poduzetnički centar Pakrac) – *Poduzetništvo u lokalnom i regionalnom razvoju*;
9. Jasna Matulić (Konzultantska tvrtka Nesek) – *Uloga konzultanata u planiranju ukupnog razvoja*;
10. dr. Verica Maraš (13. jul – Plantaže) – *Organizacija vinarske proizvodnje*;
11. Niko Kapović (Konzum) – *Kooperacija i otkup poljoprivrednih proizvoda u dolini Neretve*.

U stručnoj raspravi sudjelovali su svi sudionici puta.

Subota, 28. travnja 2007., Peralisi – Jesi (Ancona)

Tvrtku Peralisi osnovao je Adeidato Peralisi 1888. godine u mjestu Monsano. Tvrtka je vrlo brzo prerasla od obiteljske manufakture u industrijski pogon s vrlo jasno definiranom unutarnjom organizacijom. Osnivanjem podružnice M.A.I.P. – tvrtke koja se bavila proizvodnjom industrijske opreme za poljoprivredu, tvrtka Peralisi specijalizirala se za proizvodnju strojeva za preradu maslina i grožđa.

Danas Peralisi posjeduje proizvodne pogone ukupne površine 90.000 m² i zapošljava 600 radnika. Zajedno sa servisnom službom, agentima i trgovcima, Peralisi je vodeća tvrtka u svijetu u sektoru što je direktna posljedica konstantne inovativnosti i istraživanja. Tvrtka godišnje ostvaruje promet od 175 milijuna eura. Širom svijeta postavljeno je više od 38.000 Peralisijevih sistema, na čijem održavanju i servisiranju radi 130 inženjera.

Peralisi je integrirani sistem industrijskih, servisnih, financijskih i tržišnih aktivnosti.

Tvrtka je vrlo zastupljena u maslinarskoj proizvodnji Hrvatske – njezine se uljare nalaze u svim proizvodnim područjima (Istra, Primorje, Dalmacija), a uprava tvrtke nastoji i dalje održati dobre poslovne odnose s hrvatskim maslinarima.

Ponedjeljak, 30. travnja 2007.

a) Veletržnica u Palermu

Veletržnica je glavno opskrbno mjesto na kojem trgovci preuzimaju robu i malim je vozilima odvoze na svoja prodajna mjesta.

Cijene su približno na istoj razini kao i u Hrvatskoj (cijene su izražene u €):

Jabuke golden delicios	0,90 – 2,00
Jabuke stark	0,90 – 1,20
Jabuke impero	0,60 – 1,10
Šampinjoni	2,00
Blitva	2,00
Jagode	3,00
Mahune	1,00
Krumpir	0,70
Naranče	0,80
Grašak	1,90
Artičoke	4,00 (svežanj)
Brokula	1,00 – 1,50
Rajčica	1,00
Tikvice	0,80

b) Legacoop – Sicilija

Predsjednik Legacoopa Elio Sanfilippo predstavio je ovu zadružnu asocijaciju i podsjetio na povijesne okolnosti koje su dovele do razvoja zadrugarstva.

Početak zadrugarstva na Siciliji vezan je uz poljoprivredu. Prva zadruga osnovana je 1898. godine i predstavljala je prvi oblik organiziranja seljaka. Zadrugarstvo se na Siciliji uspješno razvijalo sve do tridesetih godina 20. stoljeća kada je fašizam zaustavio taj razvoj. Razvoj zadruga nakon Drugog svjetskog rata bio je dramatičan jer je povlačenje Njemačke i savezničko bombardiranje ostavilo duboke posljedice. Neposredno nakon rata, veleposjednici su posjedovali 90% zemljišta. Kako su nezadovoljni seljaci tražili agrarnu reformu, došlo je do krvavih sukoba, koji se i danas obilježavaju prilikom Međunarodnog praznika rada 1. svibnja.

Danas je razvoj zadrugarstva na Siciliji suočen s problemima na tržištu. Prije svega to se odnosi na globalizaciju (velik uvoz poljoprivrednih proizvoda iz Alžira, Tunisa i Maroka). Također, norme Europske unije oštetile su mediteranske kulture, koje imaju velik udio u sicilijanskoj poljoprivredi.

Predstavnici Legacoopa prilike u poljoprivredi vide prije svega u vinarstvu, te u voćarstvu i povrćarstvu. Radi bolje zaštite vlastitih interesa velik dio vinogradara udružen je u zadruge.

Iako je Sicilija smatrana žitnicom Italije, proizvodnja žitarica je u opadanju što uvjetuje i veliki uvoz, prije svega iz Izraela. Proizvodnja agruma je također u opadanju, najvećim dijelom zbog skupe radne snage.

Nakon izlaganja predsjednika Legacoopa g. Sanfilippea, upravitelj HPZS-a Anton Matijašević predstavio je delegaciju, prije svega predsjednika HPZS-a Mirka Ormuža, predsjednika Nadzornog odbora HPZS-a Branka Putareka, te potpredsjednicu Sabora gđu Đurđu Adlešić. Postavio je i pitanje o tome koje propise iz sektora poljoprivrede i zadrugarstva donosi lokalna samouprava.

Predsjednik Sanfilippo odgovorio je da Sicilija, kao jedna od 19 regija Italije, ima svoje ministarstvo poljoprivrede, ali da Europska unija nameće svoja rješenja, kojima se, između ostalog, zabranjuje pomoć lokalnim zadrugama. Ukratko, zaključujemo da Europska unija ipak protekcioniira pojedine države članice, no sicilijanski farmeri nastoje se tomu oduprijeti i konkurirati isključivo kvalitetom.

Zoran Starešina postavio je pitanje o suradnji poljoprivrednih i štedno-kreditnih zadruga, a odgovor je bio da se zadruge ne mogu financirati unutar sustava, nego su prepuštene utjecaju tržišta. Jedina sredstva koja su namijenjena potpori zadrugarstva dobivaju se iz fonda FIEGA. Nekoliko zadruga može osnovati konzorcij, koji izdaje garancije kojima se garantira da će zadruge vraćati sredstva.

Osnovne djelatnosti Legacoopa su projektiranje proizvoda (vino, ulje, voće i povrće) i njihova komercijalizacija, opskrba repromaterijalom, nadzor računovodstva (revizija), pravni savjeti, te predlaganje zakonskih rješenja. Legacoop se ne bavi bilanciranjem.

Dr. Skočić postavila je pitanje o veličini ove zadržne asocijacije.

Na Siciliji djeluje 170 vinarskih zadruga, od čega su 23 zadruge članice Legacoopa. Zadruge u prosjeku imaju 700 – 1.000 članova, koji proizvedu 100.000 q grožđa. Specifičnost vinarskih zadruga na Siciliji je u tome da mnoge od njih ne sudjeluju u cjelokupnom procesu proizvodnje vina, nego obavljaju samo pojedini dio procesa.

Predsjednika HPZS-a Mirka Ormuža zanimalo je kako se upravlja sustavom Legacoopa.

Legacoop u svom sastavu ima 460 zadruga iz svih sektora, a svaki sektor ima svog direktora.

Upravitelj Matijašević postavio je pitanje o zadržnoj reviziji tj. kontrolira li se samo dio sredstava koji se dobiva od države ili se revizija odnosi i na odnose zadruga – zadrugar.

Legacoop je ovlašten za reviziju cjelokupnog poslovanja zadruge.

Prof. dr. Ante Kolega postavio je pitanje o organizaciji marketinga tj. je li marketing organiziran na lokalnoj razini ili na razini saveza.

Organizacija je sustavna – male zadruge imaju male mogućnosti za marketing, koji zahtijeva izdvajanje značajnih sredstava, velike zadruge imaju svoje marketinške službe, a ostale se obraćaju agencijama.

Zadružna vinarija Trefeudi

Točionica vina u zadrugi

Delegaciju HPZS-a kroz proizvodni pogon zadruge proveo je dr. Abata, enolog i jedan od osnivača zadruge.

Vinarija je osnovana 70-tih godina 20. stoljeća, a tomu je pridonijela činjenica da su se šezdesetih godina na Siciliju počeli vraćati emigranti iz Amerike, koji su svoje uštedevine počeli ulagati u vinograde, i to na terenima na kojima se do tada uzgajala pšenica.

Vinarija je zadruga s 800 zadrugara, čija se uprava bira svake tri godine. Proizvode bijela i crvena vina (sorte: chardonnay, sirah, pinot, merlot). Velika se pažnja po-

klanja kvaliteti i konfekcioniranju, a zadruga posjeduje i vlastitu prodajnu mrežu. Najveća se količina vina prodaje buteljirana, tek manji dio u rinfuzi. Cijene su izuzetno povoljne. Tako se, na primjer, stolno vino u rinfuzi prodaje u vinariji po cijeni 0,70 – 1,20 €.

Na Siciliji se osjeća velika zasićenost talijanskog tržišta vina. U tijeku je pilot-projekt kojim se nastoji stvoriti lokalna marka vina. Prema projektu, lokalne vlasti (koje i financiraju projekt) garantiraju prodaju 50% proizvedenih količina vina.

Srijeda, 2. svibnja 2007.

Imanje s agrumima i maslinama

Imanje, ukupne površine 15 ha, osnovao je povratnik iz emigracije – od toga je 11 ha pod agrumima i 4 ha pod maslinama. Otkupna cijena agruma iznosi 7 centi, ali treba istaknuti da cijena agruma pada, dok je radna snaga skupa – za 7 sati rada isplaćuje se 45 €. Isto tako nepovoljan trend pada cijena nastavlja se i na zemljišta pa je zemljište kupljeno po cijeni od 15.000 €/ha, sada vrijednosti 10.000 €/ha. Ni troškovi navodnjavanja nisu zanemarivi – oko 2.000 € za jednu sezonu. Upitna je budućnost imanja jer su nasljednici vlasnika zaposleni u državnom sektoru i nezainteresirani za daljnju proizvodnju.

Petak, 4. svibnja 2007.

Valenzano (Bari), Institut za mediteransku poljoprivredu

Institut za mediteransku poljoprivredu utemeljen je 1962. godine. Glavne su mu djelatnosti: edukacija, primjena znanstvenih istraživanja i izrada projekata o suradnji.

Edukacija se obavlja u nekoliko programa. Najvažniji program je poslijediplomski program, a obuhvaća upravljanje i korištenje vode, navodnjavanje, integralnu mediteransku poljoprivredu i mediteransku organsku poljoprivredu. Poslijediplomski program traje dvije godine. Ispiti se polažu tjedno, a na koncu prve godine polaže se završni ispit, koji je uvjet za upis u drugu godinu. Po završetku studija, stječe se titula "Master of Science Programmes". Cijena ovog programa je 1.500 – 2.000 €, a taj iznos u obliku stipendija za strane studente Institutu uplaćuje Ministarstvo vanjskih poslova.

Drugi oblik edukacije su napredni specijalistički tečajevi. U okviru tih tečajeva izučava se održiva poljoprivreda i ruralni razvoj.

Osim ova dva osnovna programa Institut organizira i suradnju sa sveučilištima u Italiji (Ancona, Bari, Catania, Perugia, itd.), kratke tečajeve (npr. o kvaliteti maslinovog ulja, plodnosti tla), itd.

Sljedeća značajna djelatnost Instituta su znanstvena istraživanja koja se provode u suradnji s nacionalnim, međunarodnim znanstvenim institucijama, te znanstvenim institucijama u drugim europskim, afričkim, azijskim i američkim državama. Posebna se pažnja poklanja državama južnog i istočnog Mediterana. Institut za mediteranske kulture koordinira mnoga istraživanja i permanentno je umrežen s drugim znanstvenim institucijama. Trenutno su u tijeku 82 znanstvena projekta.

Znanstvena istraživanja kojima se bavi Institut imaju dva osnovna cilja: povećati efektivnost teoretskog znanja kroz uključivanje studenata u istraživanja, te osigurati partnersko djelovanje znanosti i tehnike. Ovo se partnerstvo provodi i u fazi projektiranja i u fazi provedbe.

Važna djelatnost Instituta za mediteransku poljoprivredu je suradnja s najvažnijim međunarodnim znanstvenim i drugim institucijama, kao što su: FAO, ICARDA, IFAD, GTZ, itd. Institut je i suosnivač GWP-a.

Subota, 5. svibnja 2007., Crna Gora

A) Sastanak s predstavnicima zadružnog saveza Crne Gore

Dolaskom u luku Bar dočekala nas je delegacija Zadružnog saveza Crne Gore predvođena predsjednikom ing. Božidarom Stamatovićem. Na sastanku koji je usli-

jedio razmatrala se zadružna problematika i pozicija zadružnog sustava i zadružnih saveza u Crnoj Gori i Hrvatskoj. Crna Gora, kao mlada država nalazi se, iako s do sada značajno razvijenim zadružnim sustavom, pred novim izazovima. Stoga je u bilateralnim razgovorima od Hrvatske zamoljena pomoć u organizaciji zadružnog sustava. Također je upućen poziv zadrugarima Crne Gore da posjete Hrvatsku. Zajedničkom ručku, koji je upriličen, prisustvovao je dr. prof. Petar Turčinović, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori.

B) Posjet plantažama vinograda i podrumu 13. jul – Plantaže

Plantaže vinograda na Čemavskom polju jedne su od najvećih plantaža vinograda u Europi. Trenutno je na 2.200 ha posađeno 9 milijuna čokota. Krajnji cilj uprave 13. jula – Plantaže je površina od 2.500 ha pod vinovom lozom. Samo je tijekom proljeća 2007. posađeno 100 ha novih vinograda.

U nasadima vinove loze prevladavaju crne sorte (drenaš, vranac, sirah). One zauzimaju 70% površina, dok bijele sorte (chardonnay, krstaš) zauzimaju 20%. Preostalih 10% površina zasađene su stolnim sortama (kardinal i muškati Italija). Velik dio stolnog grožđa izvozi se u Hrvatsku.

Prirodni grožđi kreće se oko 20.000 tona, a berba se obavlja višenamjenskim kombinacijama, tako da je moguće dnevno ubrati 80 – 100 vagona grožđa dok se prera-

da odvija u 3 vinarska podruma (u tijeku je izgradnja novog podruma, površine 6.000 m² na bivšem aerodromu).

Povoljnom uzgoju vinove loze pogoduje i povoljna klima – temperature se zimi ne spuštaju ispod –5°C, dok se ljeti kreću od 38 do 40°C. Teren je vjetrovit, tako da nema potrebe za pretjeranom primjenom zaštitnih sredstava – godišnje se obavlja 5 – 7 prskanja. Zaštita se također obavlja višenamjenskim kombajnima što govori o visokoj učinkovitosti tih kombajna (njima se dnevno može poprskati 50 – 60 ha vinograda).

Tlo je šljunkovito i prilično teško za obradu, a gotovo polovina površina se navodnjava. Voda potrebna za navodnjavanje dobavlja se iz 23 bunara čija je dubina 14 – 120 metara. Površina od 33 ha pokrivena je sustavom za navodnjavanje, koji je nastao zajedničkim ulaganjem s talijanskim partnerima.

Tvrtka “13. jul – Plantaže” sadni materijal dobavlja u suradnji s talijanskim partnerima, a u novije vrijeme započeli su ga sami proizvoditi. Tom proizvodnjom teško zadovoljavaju i vlastite potrebe, tako da ništa ne ostaje za prodaju (mnogi su poslovni partneri, među kojima i partneri iz Hrvatske, iskazali interes za sadnim materijalom). Država je uvela mjere kojima nastoji potaknuti proizvodnju sadnog materijala.

Cjelokupna proizvodnja vina ima svoje tržište, što je uvelike pohvalno. Naročito je velika potražnja za chardonnayom (uzgaja se na 115 ha), a proizvedene količine tog vina nisu dovoljne da se podmire svi zahtjevi tržišta.

Nedjelja, 6. svibnja 2007.

Konzum, Metković (Prezentacija g. Kapovića)

Hrvatska ima veliku i lijepu deltu najveće rijeke koja utječe u Jadransko more – rijeke Neretve. Od mjesta Opuzena deltu tvori 12 rukava, 8 jezera i nekoliko zaljeva. Neretljani, najprije uz svoja naselja, a kasnije i u samoj močvari, kopanjem kanala i nabacivanjem zemlje stvaraju plodna tla na kojima nastaju plantaže voća i povrća iznimne kakvoće.

Konzum, kao jedan od vodećih hrvatskih trgovačkih lanaca uključio se i u proizvodnju mandarina u dolini Neretve, a u plastenicima, kojih ima 150 ha, uglavnom se proizvode lubenice i kupusnjače.

Mandarina iz skupine Satsuma, vrsta bez koštica, porijeklom iz Japana, donesena je u dolinu Neretve 1963. godine. Centar proizvodnje predstavlja grad Opuzen, a plantaža mandarina proteže se neretvanskom dolinom južno od Metkovića, pa sve do mora. Plantaže su široke dva i duge oko 24 kilometra. Na cijelom neretvanskom području raste oko 1.300.000 sadnica koje će kroz period od dvije do tri godine dati urod od cca 70.000 tona plodova (trenutna proizvodnja je 50.000 t).

Kako se radi o lokalitetu koji obiluje velikom količinom voda, mandarine s ovoga područja ističu se velikom količinom soka u odnosu na masu ploda. Nadalje, ova vrsta mandarina ima i najviše kriški u svome plodu, te se ističe posebnom aromom i bojom. Posebna prednost je što u slivu Neretve mandarina dozrijeva 20 – 25 dana ranije nego u ostalim zemljama Mediterana.

Mandarina iz neretvanske doline tretira se pesticidima samo jednom godišnje i to nakon oplodnje, za razliku od drugih koje se tretiraju fungicidima više puta godišnje. Također, ova mandarina dodatno se ne tretira botricidima na kalibratoru, pa je osim sočnog sadržaja i kora ovog ploda pogodna za uporabu u kulinarstvu.

Zaključne napomene

Kako su to na kraju istaknuli i sami sudionici, organizacija ovakvih studijskih putovanja višestruko je korisna i nužno ju je prakticirati i ubuduće.

Naime, pokazalo se i ovom prilikom da interdisciplinarni tim vrhunskih stručnjaka različitih profila (agronomija, ekonomija, pravo, veterina, menadžment i publici-

stika) tijekom putovanja može dati niz relevantnih i objektivnih kritičkih analiza, ocjena i procjena o stanju u prostoru i društveno-ekonomskim odnosima u sredinama koje smo posjetili. Iako su velike udaljenosti i zgusnut stručni program zahtijevali dodatne napore od sudionika, pokazalo se da je taj trud i napor višestruko isplativ jer bi u drugačijoj organizacijskoj formi bio teško ostvariv.

Zajednički je zaključak svih sudionika, a on je nastao nakon niza razgovora, informacija i analiza, da je poljoprivreda kao višestruko značajna gospodarska grana izuzetno ranjiva i da se proizvodnja odvija u složenim, kako agroklimatskim, tako i u mikro i makroekonomskim uvjetima.

Velike klimatske promjene stvaraju nove izazove znanosti i struci u prilagođavanju novim uvjetima, a s druge strane globalizacija kao sveopći društveni i ekonomski proces zahtijeva napore u organizaciji ekonomskih tijekova – drugačije organizacijske forme, posebno u zadrugarstvu.

Praksa pokazuje da tržišni zakoni djeluju bez obzira u kojem se sustavu i zemlji proizvodi. Pritisnuti konkurencijom i visokom troškovima radne snage i diktatom velikih trgovačkih lanaca, proizvođači na Siciliji, Crnoj Gori i Hrvatskoj krajnjim naporima održavaju proizvodnju. Udruživanje u različite forme, pri čemu se zadrugarstvo u poljoprivredi nameće kao temeljni model udruživanja, uvjet je opstanka.

Pravo je iznenađenje crnogorski model 13. jul –Plantaže, gdje su sačuvani, za domaće prilike, ogromni proizvodni prostori. Na taj način stvoreni su uvjeti da nakon tranzicijske faze postane regionalni “igrač” u proizvodnji vina i rakija kao i turistički promotor Crne Gore.

Domaćini na Siciliji isticali su kako agrarna proizvodnja u Europi nije imuna od tihog protekcionizma, ali istodobno jedinstven EU model zbog uhodane regulative postaje nezamjenjiv. Prilagođavanje tom modelu je bolno, ali i nužno.

Na kraju, valja istaknuti veliku susretljivost i gostoprimstvo domaćina tijekom našeg posjeta. Još se jednom pokazalo da je neposredan kontakt ljudi istih ili sličnih stručnih vokacija, bez obzira na različite sustave ili mišljenja, nužan preduvjet za kvalitetnu analizu.

Hrvatski poljoprivredni zadrugni savez upravo će zbog toga sa zadovoljstvom uzvratiti gostoprimstvo svojim domaćinima.

Zagreb, svibanj 2007.

Izveštaj pripremili:
Anton Matijašević
Branko Žalac
Zoran Starešina
Davorin Papeš